

ESERLER HARAÇ MEZAT SATILIYOR Tarih yağmasında tam yol!

Çok sayıda tarihi eser Avrupa ve ABD'ye kaçırılırken mevzuatın iyileştirilmesi ve günümüze uyarlanması yolunda fazla bir yol katedildiği söylenemiyor.

Kıvanç Galip ÖVER

Demirci Osman, her zaman yaptığı bir işmiş gibi mezar odasının kapısından girerken, içeride Eskiçağ'da Orta-Batı Anadolu'ya hükmeden efsanevi Lidya Kralı Kroisos'un hazinesini ya da daha çok bilinen adıyla "Karun'un hazinesini" bulacağını doğrusu kendi de tahmin etmiyordu.

Otuz yıl önce Demirci Osman'ın "keşfettiği" çoğu altın ve gümüşten dökülmüş 255 parçalık hazine, kısa süre sonra yasadışı yollardan New

York'a ulaşıyordu. New York Metropolitan Sanat Müzesi de, hazineyi bu işin "tüccarlar"ından 1.7 milyon dolar ödeyerek satın alıyordu.

Harun'un hazinesi, Türkiye'den kaçırılarak yurt dışına pazarlanan tek örnek değildi elbette. Antalya'dan kaçırılan Sion hazinesi bugün Washington Dumbarton Oaks Müzesi'nde. Roma İmparatorluğu döneminden kalma yüz otuz beş parça bronz eserden oluşan Dorak Hazinesi de 1950'den itibaren parça parça ABD'ye ulaşmış.

Türkiye'de tarihi eser kaçakçılığı, genel olarak belli bir yol izliyor: Önce eserler kazılıp çıkarılıyor. Daha sonra "mal", ya yörede kıran kırana pazarlık

yapılarak satılıyor ya da büyük kentlerdeki "doğru adresler"e gönderiliyor. Satılığa çıkarılan tarihi eserlere, sadece bu iş için Türkiye'ye gelen sözde turistler de talip oluyor. Kaçakçının son çaresi ise eseri tartıp, cevherine göre kilo hesabıyla satmak oluyor.

Eğer "mal" istenen paraya müşteri bulamazsa, çeşidine göre, önce Ankara'ya, sonra da İstanbul'a gidiyor. İstanbul'dan da büyüklüğüne göre, farklı yöntemlerle yurtdışına çıkarılıyor. Heykel Türkiye'yi bir kum kamyonunda, sikke ise gömlek cebinde terk ediyor. Örneğin, tahminen yarım metre boyunda, saf gümüşten bir Meryem Ana heykelinin İstanbul'da 250 bin dolara satıldıktan sonra İngiltere'de 1,5 milyon dolara el değiştirdiği söyleniyor. Türk makamları da, bu eserlerin varlığından ve yurtdışına kaçırıldığından, genellikle yurtdışında müzayedeye çıkarıldığında haberdar oluyor.

Eser bulduysan, vay haline. Bu arada inşaat veya bir başka nedenle kazı sırasında tarihi eser bulanlar da var. Bulduğu eserin başına iş açmasından korkan köylü biraz da para kazanma hıyaliyle, soluğu en yakındaki kuyumcu da alıyor. Köylü parasını az çok alıyor, ama belki de dünyada bir eşi daha bulunmayan sikke, vazo veya bir diğer tarih şaheseri, burmalı bilezik veya beşibiryerde olarak, ışıltılı kuyumcu vitrinine yerleşiyor.

Buldukları tarihi eserleri yetkili mercilere teslim etmeye çalışanlar ise genellikle bu işe kalkıştıklarına kalkışacaklarına tövbe ediyorlar. Müzeler bu tür eserlere çok komik paralar ödüyor. Ama bu eseri satmak yerine, bağışlamamız da mümkün. O zaman, bulduğunuz tarihi eser, 10 tonluk bir heykel de olsa kendi imkanlarınızla müzeye teslim etmeye mecbursunuz. Ayrıca, size verilecek olan sembolik para ödülünü de almanız şart. Sembolik ödülü alıp, bu işten yakanızı kurtarmanız için de birkaç devlet dairesi dolaşmanız gerek...

Son yıllarda koleksiyonculuğun tarihi eserlerin yurt dışına kaçırılmasında bir önlem olduğu öne sürülüyor. Koleksiyoncu belgesi alabilmenin çok zor olması ve Türkiye'de, şu anda 856 kolek-

Elden gelen çabayı gösteriyoruz

Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Dr. Nurettin Yardımcı, bakanlığın bu konuda yaptığı çalışmaları açıklarken, olanaklar ve yasalar çerçevesinde elden gelen çabanın gösterildiğine dikkat çekiyor:

"Ölü bir yatırım gibi görünen Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, son yıllarda aslında kültür değerlerine fonksiyon vererek hizmete sokmakta ve üretici bir teşkilat olarak çalışmaktadır. Bugüne kadar çok sayıda farklı kültürlere ve dönemlere ait tarihi eserler restore edilerek kültür işlerinde kullanılmak üzere tahsis edilmiştir. Bunun yanı sıra kişilere ait olan tarihi eserlerin bakımına devlet desteğinin sağlanması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yine aynı şekilde restorasyon ve onarım için gerekli malzemenin yurtdışından getirilmesinin vergiden muaf olması sağlanmıştır. Yine yapılan çalışmalar sayesinde özel müze açılmasına yönelik bir yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Olanaklar ve yasalar çerçevesinde elden gelen çaba gösterilmektedir.

siyoncu bulunması acaba yurt dışına eser kaçırılmasını ne ölçüde önüyor? Koleksiyoncular arasında kuru ile yaşı ayırmanın güçlüklerine değinen Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık Daire Başkanı Tuncay Yılmaz, Kültür Bakanlığı'nın gerçekleştirdiği periyodik denetimlerde aksamalar olabildiği kanısında.

Şu ana kadar on iki koleksiyonerin tarihi eser kaçakçılığı yaparken yakalandığını açıklayan Yılmaz, "Mevzuattaki aksamlar, dava konularında Kültür Bakanlığı ile bizim hazırladığımız esere ilişkin raporlarımızın zaman zaman çelişmesine neden oluyor. Bu da sanıkların serbest kalmasına yol açıyor" diyor.

İyi niyetli koleksiyoncuların yanı sıra, kurduğu tezgahı daha iyi işletebilmek için koleksiyoncu olanlar da var. Çünkü, koleksiyoncu olursanız ve üzerinizde çalıntı veya kayıtsız bir tarihi eserle yakalanırsanız, "Ben de bunu tam envanterime kaydettirmek üzereydim" gibi bir açıklama yaparsanız, en kötü ihtimalle, elinizdeki kaçak eseri yetkili makamlara teslim edip kurtuluyorsunuz. Ama yine de antikacı, koleksiyon-

Sualtı Arkeoloğu George Bass, Kaş'ta dünyanın en eski gemisini buldu

cu ve kaçakçı deyimleri iyiden iyiye eskiyen mevzuat yüzünden, birbirine karışıyor. Bu kadar karışıklık içinde, Emniyet'in de, Kültür Bakanlığı'nın da başarılı olması güçleşiyor.

Ayrıca kötü niyetli bir koleksiyoncuysanız elinize geçen ve birbirine çok benzeyen sikke, gözyaşı şişesi gibi eserlerden sadece birini envanterinize kaydettirip, diğerlerini "okutma" imkanınız da var. Koleksiyoncular, genel olarak Kültür Bakanlığı'nın koleksiyon denetimlerini çok sıkı sürdürdüğünü ve bu

konuda bir aksama olmadığını savunuyorlar. Ama yine Kültür Bakanlığı tarafından, örneğin ünlü bir politikacı veya sanayi devine denetime gönderilen bir memurun, ne ölçüde sağlıklı bir denetim yapabileceği ise cevapsız bir soru.

Topkapı Sarayı porselenleri. Tarihi eserlerin kaçırıldığı yerleri iki ayrı başlıkta toplamak mümkün. Bunlardan biri, çoğu açık arazide ve denetimi imkansız yakın olan ören yerleri. Ancak Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi yetkililerine göre, kaçakçılık faaliyetlerinin sadece yüzde üçü buralarda meydana geliyor. İkincisi ise müzeler, açık hava müzeleri ve kütüphaneler.

Konunun uzmanları, genel olarak müzelerinin çok azında envanter kayıtları ile tarihi eserlerin birbirini tuttuğunu, tutsa bile çoğunda envanterde kayıtlı görünen eserlerin sahtelerinin sergilendiği görüşünde... Hatta birçok kimseye göre, müze görevlileri ile kurulan "sağlam bağlantılar", ayrı bir gelir kapısı durumunda.

Topkapı Sarayı'nın deposunda bulunan porselen hazinesinin kataloğunun neden İngiliz Sotheby şirketi tarafından yayınlandığı halen meçhul. Sotheby, bir müzayede kuruluşu. Sotheby'nin, Topkapı Sarayı'nın deposundaki porselen koleksiyonuna nasıl ulaştığı hâlâ bilinmiyor. Tarihi eser ticareti ile uğraşan Sotheby'nin, neden Topkapı Sarayı'nın deposuna ilgi duyduğunu tahmin etmek hiç güç değil.

Bir diğer sorun ise sanığın tarihi eser kaçakçılığı suçlaması ile mahkemeye çıkarılmasından sonra, Kültür Bakanlığı'nın ve Emniyet'in eserin niteliği konusunda farklı raporlar vermesi.

Böyle durumlarda, sanık serbest kalıyor. Şu anda, tarihi eser kaçakçılığının engellenmesi için sürdürülen hukuki uygulamalar da hiç kimseyi tatmin etmiyor. Mevzuat, günün koşullarına yanıt vermiyor ve uyulması zor hükümler içeriyor. Koleksi-

Türkiye'deki tarihi eser kaçakçılığının adli dosyalara yansıyan üç yıllık bilançosu:

Yıl	Olay	Sanık	Sikke	Diğer
1993	97	230	2,103	1,123
1994	128	302	7,938	2,135
1995	154	385	6,292	2,103

yoncular, mevzuatın modernize edilmesi durumunda, tarihi eser kaçakçılığında belirgin bir azalma göstereceği görüşünde.

Öte yandan kaçakçıların ören yerlerini bilinçsizce kazmaları, iskelet gibi antropolojik malzemenin ve daha da önemlisi, geçmişe ışık tutacak mezar yapılarının yok olmasına neden oluyor. Bilinçsizce kazı alanlarına giren ve kazın kimseler, daha sonra kendilerince "değersiz" buldukları, ama arkeolojik bakımdan çok önemli malzemeleri kırıp atıyorlar.

Mevzuat için önerilen bir diğer değişiklik ise resmi kazılarda ortaya çıkan ve müze depolarına terkedilen tarihi eserlerin alım-satımı ile dolaşımının belirli bir denetim çerçevesinde serbest bırakılması. Beklentiler arasında "satılmaz arkeolojik eser" ve satılabilir etnografik eser" tanımlarına esneklik getirilmesi de var. Bu değişikliklerin gerçekleştirilmemesi durumunda, Kültür

Bakanlığı'nın daha uzun bir süre yurtdışından iadeler için uğraşmak zorunda kalacağı ve tarihi eser bakımından hemen her gün fakirleşen Anadolu'nun müzelerinin envanterinde görünen tarihi eserlerin, kâh Amerika'da kâh İngiltere'de müzayedelere çıkacağı öne sürülüyor.

Caydırıcı bir unsur. Arkeologlar, kamuoyunu bir tarihi eserin tahribatına veya doğal çevresinden uzaklaştırılması-na tanık olmaları durumunda en yakın Cumhuriyet Savcılığı'na başvurmaya çağırıyor. Kamuoyundan beklenen bir diğer duyarlılık ise tarihi eser tahribatına yol açabilecek imar planlarına karşı iptal davası açılması. Arkeologlar, kamuoyunun Türkiye'nin tarihi eser hazinesi konusunda daha duyarlı olmaları halinde, Anadolu'ya ait tarihi eserlerin kolay kolay kaçırılamayacağı görüşünde. Ancak bu bilincin yerleşmesi için, en az birkaç kuşağın gerekli bilgilerle yetiştirilmesi için vakit gerekiyor.

Kültür Bakanlığı'nın son yıllarda, en son 1980 yılında Perge'de kaçak kazılar sonucu bulunan Herakles Heykeli'nin Boston'dan iadesi olmak üzere çok sayıda tarihi eserin yeniden Türkiye'ye getirilmesi yönünde olumlu çalışmalar yapıyor. Bu çalışmalar iki açıdan önemli. Birincisi, tarihi eserlerin iadesinin sağlanması Türkiye'ye saygınlık kazandırıyor ve açılacak benzer davalar için içtihad oluşturuyor. İkincisi ise Ankara'nın bu davalarda kazandığı başarının caydırıcı bir unsur olması, büyük koleksiyoncuları ve müzeleri Anadolu kökenli kaçak tarihi eser almaktan uzak tutması.

